

УДК 351.086

Богдан Яринко,*здобувач кафедри цивільного та господарського права**Національного університету біоресурсів і природокористування України*

АДМІНІСТРАТИВНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ АРБІТРАЖНОГО КЕРУЮЧОГО

Стаття визначає арбітражного керуючого як суб'єкта, що поряд із відповідним правовим статусом має і характерну юридичну відповідальність за невиконання вимог законодавства, що має своїм наслідком застосування адміністративних санкцій, які виражаються у неможливості продовження діяльності арбітражного керуючого.

Ключові слова: арбітражний керуючий, адміністративна відповідальність, конфлікт інтересів, форми адміністративної відповідальності.

Постановка проблеми. Законодавство визначає арбітражного керуючого як суб'єкта незалежної професійної діяльності, що закріплює за ним поряд із відповідним правовим статусом і характерну юридичну відповідальність. Проте види і випадки адміністративної відповідальності вивчені недостатньо.

Аналіз останніх досліджень таких авторів, як Я. Рябцева, О. Кузьменко, С. Безрутченко, а також спеціалізованого законодавства підтверджує наявність деяких лакун у цілісному науковому і практичному розумінні змісту адміністративної відповідальності арбітражного керуючого.

Постановка завдання. Завданням даної статті вбачається вирішення питання про роль та форми адміністративної відповідальності арбітражного керуючого.

Виклад основного матеріалу. На арбітражного керуючого може бути покладена адміністративна відповідальність за адміністративні правопорушення в галузі фінансів та підприємницької діяльності. Такий вид юридичної відповідальності застосовується у випадку протиправних дій чи бездіяльності арбітражного керуючого, за які Кодексом про адміністративні правопорушення України [1] встановлена адміністративна відповідальність [2, с. 10].

Поняття суб'єкта незалежної професійної діяльності впливає з абзацу 2 п. 14.1.226 Податкового Кодексу України [3], яким визначено, що «незалежна професійна діяльність – це участь фізичної особи у науковій, літературній, артистичній, художній, освітній або викладацькій діяльності, діяльність лікарів, приватних нотаріусів, адвокатів, арбітражних керуючих (розпорядників майна, керуючих санацією та ліквідаторів), аудиторів, оцінників, інженерів чи архітекторів, особи, зайнятої релігійною (місіонерською) діяльністю, іншою подібною діяльністю за

умови, що така особа не є працівником або фізичною особою – підприємцем та використовує найману працю не більш як чотирьох фізичних осіб».

Відповідно до підпункту б) пункту 2 частини 2 статті 3 Закону України «Про запобігання корупції» [4] арбітражні керуючі є суб'єктами відповідальності за корупційні правопорушення.

Законом визначено, що суб'єктами відповідальності за корупційні правопорушення є «особи, які не є державними службовцями, посадовими особами місцевого самоврядування, але надають публічні послуги (аудитори, нотаріуси, оцінювачі, а також експерти, арбітражні керуючі, незалежні посередники, члени трудового арбітражу, третейського суду під час виконання ними цих функцій, інші особи в установлених законом випадках)».

У цьому аспекті слід звернути увагу на діяльність арбітражного керуючого з точки зору конфлікту інтересів і їх врегулювання, а також з точки зору прозорості інформації і порядку її надання. Антикорупційним законодавством чітко визначено, які дії підпадають під корупційне правопорушення та яка відповідальність настає за ці правопорушення.

Щодо визначення арбітражного керуючого як службової особи, то поняття службової особи надано в частині 3 статті 18 Кримінального Кодексу України [5]. Нею є «особи, які постійно, тимчасово чи за спеціальним повноваженням здійснюють функції представників влади чи місцевого самоврядування, а також постійно чи тимчасово обіймають в органах державної влади, органах місцевого самоврядування, на підприємствах, в установах чи організаціях посади, пов'язані з виконанням організаційно-розпорядчих чи адміністративно-господарських функцій або виконують такі функції за спе-

ціальним повноваженням, яким особа наділяється повноважним органом місцевого самоврядування, центральним органом державного управління із спеціальним статусом повноважним органом чи повноважною службовою особою підприємства, установи, організації, судом або законом».

Розпорядник майна повинен ретельно вивчати всі запити керівника боржника щодо питань, які потребують узгодження з розпорядником майна, і надавати згоду тільки на законних підставах. У разі незаконних дій з боку розпорядника майна, невиконання або неналежного виконання ним своїх повноважень він, як службова особа, з огляду на частину 4 статті 22 Закону України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» [6], несе відповідальність відповідно до чинного Законодавства України (цивільну [7], адміністративну [1] та кримінальну [5]).

Незважаючи на те, що з розпорядником майна погоджується багато питань, він, відповідно до частини 10 статті 22 Закону [6], не має права втручатися в оперативно-господарську діяльність боржника, крім випадків, передбачених законодавством. Частиною 11 статті 22 встановлено, що «призначення розпорядника майна не є підставою для припинення повноважень керівника чи органу управління боржника». Але у разі виявлення з боку органів управління боржника дій, які створюють перешкоди діям розпорядника майна чи інші порушення законодавства, за клопотанням кредиторів або інших учасників справи про банкрутство ухвалою господарського суду повноваження керівника та виконавчих органів управління боржника припиняються, а виконання обов'язків тимчасово покладаються на розпорядника майна до призначення в порядку, визначеному законодавством та установчими документами, нового керівника боржника та виконавчих органів управління боржника.

У процедурі розпорядження майном розпорядник майна не є посадовою особою, законодавець наділив його спеціальними функціями, які притаманні посадовим особам боржника або його органам управління. Так, відповідно до частини 7 статті 22 Закону [6], господарський суд за заявою розпорядника майна скасовує арешт майна боржника чи інші обмеження щодо розпорядження його майном у разі, якщо такі арешти чи обмеження перешкоджають господарській діяльності боржника та відновленню його платоспроможності. А частиною 9 цієї ж статті розпоряднику майна надано право на подання до господарського суду позову щодо визнання недійсними правочинів (догово-

рів), укладених боржником із порушенням порядку, встановленого Законом [6], а також позовів щодо визнання недійсними актів, прийнятих у процедурі розпорядження майном стосовно зміни організаційно-правової форми боржника.

Зовсім інші повноваження законодавець покладає на арбітражного керуючого у разі призначення його господарським судом керуючим санацією.

Санація (оздоровлення) підприємства – це один з інструментів антикризового управління підприємством.

Відкриття процедури санації змінює правовий статус органів управління боржника та керівника. Частиною 4 статті 28 Закону [6] встановлено, що з моменту винесення ухвали про введення процедури санації:

- керівник боржника звільняється з посади у порядку, визначеному законодавством;
- управління боржника переходить до керуючого санацією;
- припиняються повноваження органів управління боржника – юридичної особи щодо управління та розпорядження майном боржника, повноваження органів управління передаються керуючому санацією, за винятком повноважень, передбачених планом санації.

Органи управління боржника протягом трьох днів з дня прийняття рішення про введення процедури санації та призначення керуючого санацією зобов'язані здійснити передачу керуючому санацією бухгалтерської та іншої документації боржника, його печаток, штамів, матеріальних та інших цінностей.

Вищенаведені норми Закону [6] встановлюють те, що з моменту винесення ухвали про введення процедури санації і призначення керуючого санацією арбітражний керуючий, який виконує повноваження керуючого санацією, стає посадовою особою боржника зі збільшеними повноваженнями і, відповідно, відповідальністю.

На арбітражного керуючого, коли він виконує свої повноваження в справах про банкрутство, як на службову особу у різних процедурах покладаються як загальні повноваження, так і особисті повноваження, тобто Законом [6] та судом на арбітражного керуючого покладаються організаційно-розпорядчі та адміністративно-господарські повноваження, порушення яких тягне за собою відповідальність згідно з чинним законодавством.

Під час реалізації своїх прав та обов'язків арбітражний керуючий зобов'язаний дотримуватися вимог законодавства щодо обмеження використання своїх повноважень

з метою одержання неправомірної вигоди або прийняття пропозиції такої вигоди для себе чи інших осіб, одержання дарунків (пожертв) (ч. 4 ст. 98 Закону [6]).

Порушення арбітражним керуючим вимог законодавства, а також виникнення конфлікту інтересів під час здійснення його повноважень є підставою для усунення його від виконання обов'язків арбітражного керуючого під час провадження у справі про банкрутство, про що господарський суд виносить ухвалу (ч. 4 ст. 98 Закону [6]).

Недостатня законодавча урегульованість діяльності арбітражних керуючих та відсутність системного аналізу стану справ у цій сфері створюють умови для порушення законодавства та зловживань під час проведення процедур банкрутства, упередженості дій арбітражних керуючих на користь окремих кредиторів. Найбільшого поширення набули факти хабарництва, зловживання службовим становищем під час проведення оцінки майна, порушення порядку продажу майнових активів боржника [8, с. 111].

Відповідно до ч. 2 ст. 4 Закону [6], з моменту винесення ухвали (постанови) про призначення особи арбітражним керуючим (розпорядником майна, керуючим санацією, ліквідатором) до моменту припинення здійснення ним повноважень, тобто увесь час здійснення такою особою своєї професійної діяльності, арбітражний керуючий прирівнюється до службової особи підприємства-боржника. Поза здійсненням такої діяльності (до моменту винесення відповідної ухвали чи постанови або після закінчення провадження у справі про банкрутство) особа не може мати статусу арбітражного керуючого.

Формами адміністративної відповідальності арбітражного керуючого можна визначити відповідальність за порушення норм статей КУпАП, що тягне за собою накладення відповідних штрафних санкцій, та за невиконання вимог спеціалізованого законодавства, яке має своїм наслідком застосування адміністративних санкцій, що виражаються у неможливості продовження діяльності арбітражного керуючого.

Кодекс України про адміністративні правопорушення містить лише одну статтю, в якій окремо згадано арбітражного керуючого як суб'єкта правопорушення. Це є норма ст. 1639 «Незаконне використання інсайдерської інформації». Перелік суб'єктів правопорушення містить примітку до статті: особи, які мають доступ до інсайдерської інформації у зв'язку з виконанням ними трудових (службових) обов'язків або договірних зобов'язань незалежно від відносин з емітентом, у тому числі співробітники професійних

учасників фондового ринку; державні службовці, яким відома інсайдерська інформація внаслідок виконання ними посадових (службових) обов'язків; особи, які ознайомилися з інсайдерською інформацією неправомірним шляхом; аудитори, нотаріуси, експерти, оцінювачі, арбітражні керуючі або інші особи, які виконують надані законом публічні повноваження.

Згідно зі ст. 1727 Кодексу України про адміністративні правопорушення відповідальність за даною нормою закону настає у разі неповідомлення особою безпосереднього керівника у випадках, передбачених законом, про наявність конфлікту інтересів.

Суб'єктом відповідальності за цією статтею є особи, зазначені у п. 1, п.2 ч. 1, ст. 3 Закону України «Про запобігання корупції», в тому числі арбітражні керуючі.

Аналогічно до арбітражного керуючого може бути застосована юридична відповідальність за порушення норм Кодексу законів про працю України згідно зі ст. 41 КУпАП «Порушення вимог законодавства про працю та про охорону праці», а також будь-яка інша адміністративна санкція, яка передбачає відповідальність керівника підприємства за порушення певних галузевих норм і правил, що вчинене арбітражним керуючим у період, коли він здійснює фактичне керівництво роботою юридичної особи – боржника.

Окремо слід розглянути такий вид адміністративного стягнення, як позбавлення спеціального права, передбачене ст. 24, 25 КУпАП, яке може бути як основним, так і додатковим покаранням. Проте, якщо йдеться про адміністративну відповідальність, передбачену нормами КУпАП, то дане стягнення повинне, окрім того, що передбачене в КУпАП як вид стягнення, міститись у санкції відповідної правової норми, яка вводить відповідальність за адміністративне правопорушення. Позаяк у чинному КУпАП нині відсутні статті, в яких би передбачалось позбавлення права на здійснення діяльності арбітражного керуючого, то застосування такої санкції в порядку КУпАП практично неможливе.

Натомість таку санкцію можливо застосовувати в порядку адміністративної відповідальності згідно з іншими актами адміністративного законодавства, зокрема спеціальні адміністративні санкції, які визначаються спеціалізованим законодавством. Зокрема, законом передбачене позбавлення права арбітражного керуючого (розпорядника майна, керуючого санацією, ліквідатора) на здійснення діяльності арбітражного керуючого (розпорядника майна, керуючого санацією, ліквідатора) державним органом з питань банкрутства.

Рішення державного органу з питань банкрутства про позбавлення арбітражного керуючого (розпорядника майна, керуючого санацією, ліквідатора) права на здійснення діяльності арбітражного керуючого (розпорядника майна, керуючого санацією, ліквідатора) може бути оскаржено арбітражним керуючим (розпорядником майна, керуючим санацією, ліквідатором) до суду. Оскарження рішення не зупиняє його дію [6].

Як вид позитивної адміністративної відповідальності можна розглядати не складення кваліфікаційного іспиту особами, які мають намір здійснювати діяльність арбітражного керуючого (розпорядника майна, керуючого санацією, ліквідатора).

Важливе місце в Положенні про систему підготовки і перепідготовки осіб, які мають намір здійснювати діяльність арбітражного керуючого (розпорядника майна, керуючого санацією, ліквідатора), та підвищення кваліфікації і перепідготовки арбітражних керуючих (розпорядників майна, керуючих санацією, ліквідаторів), їх підготовки у справах про банкрутство страхових організацій [9] займає розділ, пов'язаний з порядком перепідготовки осіб, які мають намір здійснювати діяльність арбітражного керуючого (розпорядника майна, керуючого санацією, ліквідатора) та діючих арбітражних керуючих (розпорядників майна, керуючих санацією, ліквідаторів).

Перепідготовка проводиться у двох випадках:

– коли особа, яка мала намір здійснювати діяльність арбітражного керуючого (розпорядника майна, керуючого санацією, ліквідатора), не склала повторного кваліфікаційного іспиту;

– коли у діючого арбітражного керуючого анульовано свідоцтво на право здійснювати діяльність арбітражного керуючого (розпорядника майна, керуючого санацією, ліквідатора).

Незважаючи на те, що арбітражні керуючі отримують свідоцтво на право здійснення діяльності арбітражного керуючого (розпорядника майна, керуючого санацією, ліквідатора) з необмеженим строком дії, Положенням [9] передбачено, що арбітражні керуючі не рідше одного разу на два роки повинні підвищувати свою кваліфікацію.

Пунктом 4.14 Положення [9] встановлено, що Державний орган з питань банкрутства постійно здійснює моніторинг осіб, які пройшли підвищення кваліфікації. У разі виявлення осіб, які не пройшли підвищення кваліфікації у встановлений термін, Державний орган з питань банкрутства вносить подання до Дисциплінарної комісії арбітражних керуючих щодо застосування до

них дисциплінарних стягнень, передбачених Законом [6].

Факт не проходження перепідготовки та підвищення кваліфікації арбітражного керуючого (розпорядника майна, керуючого санацією, ліквідатора), який тягне за собою правові наслідки, можна розглядати як своєрідний вид адміністративної (дисциплінарної) відповідальності.

Висновки

Отже, роль адміністративної відповідальності арбітражних керуючих (розпорядників майна, керуючих санацією, ліквідаторів) є надзвичайно важливою насамперед тому, що вона виникає як правовий наслідок неналежної реалізації ними своїх прав та обов'язків на займаній посаді.

Адміністративну відповідальність арбітражного керуючого можна класифікувати: на 1) прямо передбачену нормами КУпАП; 2) відповідальність згідно з нормами КУпАП, які передбачають спеціального суб'єкта, що здійснює управлінські й організаційно-розпорядчі функції від імені юридичної особи; 3) відповідальність, що передбачена нормами спеціального законодавства про організацію діяльності арбітражного керуючого і є ретроспективною, тобто передбачає настання несприятливих наслідків для арбітражного керуючого через вчинення ним порушення законодавства; 4) позитивну відповідальність, що передбачає дотримання норм і правил, якими передбачено кваліфікаційні вимоги до арбітражного керуючого.

Список використаних джерел:

1. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07.12.1984 № 8073-X. Відомості Верховної Ради Української РСР (ВВР). 1984. Додаток до № 51. Ст. 1–212-20; 213–330.
2. Рябцева Я. Г. Правовий статус арбітражного керуючого: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.04. К., 2006. 18 с.
3. Податковий кодекс України від 02.12.2010 № 2755-VI. Відомості Верховної Ради України (ВВР). 2011. № 13-14, № 15-16, № 17. Ст. 112.
4. Про запобігання корупції : Закон України від 14.10.2014 № 1700-VII. Відомості Верховної Ради (ВВР). 2014. № 49. Ст. 2056.
5. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 № 2341-III. Відомості Верховної Ради України (ВВР). 2001. № 25-26. Ст. 131.
6. Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом : Закон України від 14.05.1992 № 2343-12. Відомості Верховної Ради України (ВВР). 1992. № 31. Ст. 440.
7. Цивільний кодекс України: Кодекс від 16.01.2003 № 435-IV. Відомості Верховної Ради України (ВВР). 2003. №№ 40-44. Ст. 356.

8. Кузьменко О., Безрутенко С. Аналіз проблем правозастосовної діяльності у сфері фіктивного і прихованого банкрутства. Право України. 2009. № 3. С. 109-113.

9. Про затвердження Положення про систему підготовки і перепідготовки осіб, які мають намір здійснювати діяльність арбітражного керуючого (розпорядника майна, ке-

руючого санацією, ліквідатора), та підвищення кваліфікації і перепідготовки арбітражних керуючих (розпорядників майна, керуючих санацією, ліквідаторів), їх підготовки у справах про банкрутство страхових організацій: наказ Міністерства юстиції України від 27.12.2012 № 1973/5. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0006-13>.

Статья определяет арбитражного управляющего как субъекта, который наряду с соответствующим правовым статусом имеет и характерную юридическую ответственность за невыполнение требований законодательства, которая предусматривает применение административных санкций, выражающихся в невозможности продолжения деятельности арбитражного управляющего.

Ключевые слова: арбитражный управляющий, административная ответственность, конфликт интересов, формы административной ответственности.

The article defines the arbitration manager as an entity, which, along with the corresponding legal status, has a characteristic legal responsibility for non-compliance with the requirements of the legislation, which has the consequence of the application of administrative sanctions, which is manifested in the impossibility of continuing the activity of the arbitration manager.

Key words: arbitration manager, administrative responsibility, conflict of interests, forms of administrative responsibility.

